

Aan het College van B&W
van de gemeente West Betuwe
Postbus 112
4191 CC Geldermalsen

T.k.n.: Gemeenteraad, Mw. Boer (Werkzaak), Dhr. van Westerlaak (St. Welzijn West Betuwe),
Jongerenadviesraad.

Geldermalsen, 17 april 2024
Betreft: Bouwstenen voor beleid Sociaal Domein

Geacht college,

De huidige beleidsnota voor het sociaal domein 'Bouwen aan Sociale Kracht' loopt eind 2024 af. Als Adviesraad vinden we het belangrijk dat er een goed vervolg komt op deze beleidsnota. Daarom willen we u door middel van deze brief **bouwstenen** aanreiken voor het beleid voor het sociaal domein.

Op 1 februari jl. hebben we een themavond gehouden met het oog op de vernieuwing van de beleidsnota. Als sprekers waren hier, naast uw wethouder de heer De Geus, tevens aanwezig mevrouw Boer van Werkzaak en de heer Van Westerlaak van Stichting Welzijn West Betuwe. Als gasten waren uitgenodigd de gemeenteraad, Stichting Welzijn West Betuwe en de Jongerenadviesraad. De sprekers hebben ons van input voorzien en ook de overige gasten via een vragenlijst die werd ingevuld. Deze brief is dus tevens onze reflectie op deze avond, om die reden sturen we deze brief ter kennisname aan deze betrokkenen.

Onze bouwstenen zijn:

A. Algemene bouwstenen:

Bouwsteen 1 – Prioriteiten

In het begin van 2022 hebben we, in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen, een thema-avond gehouden met alle politieke partijen. Daar hebben we onze prioriteiten neergelegd in de hoop dat die werden meegenomen in een te sluiten college-akkoord. Deze prioriteiten zijn:

1. Een toegankelijke en ondersteunende Gemeente West Betuwe
2. Extra aandacht voor de jeugd
3. Versterken van het armoedebeleid
4. Eenzaamheid aanpakken

Deze prioriteiten zijn voor ons nog steeds actueel. Destijds heeft de Adviesraad positief geadviseerd over 'Bouwen aan Sociale Kracht'. Gaandeweg hebben we als Adviesraad wel geconstateerd dat daarin wel veel aandacht wordt besteed aan het voorkomen van situaties waarin inwoners ondersteuning nodig hebben, maar dat het ook belangrijk blijft om goede maatregelen te treffen als die ondersteuning wél nodig is.¹

Op een recente thema avond over armoedebeleid zei mevr. Petra van der Horst, directeur van de Koepel Adviesraden Sociaal Domein het als volgt: "Er zijn zoveel financiële problemen, preventie is een illusie." Zie daarvoor ook onze bouwsteen "Bestaans(on)zekerheid."

Bouwsteen 2 - Proces

Als Adviesraad vinden we het belangrijk dat beleid voor het sociaal domein participatief tot stand komt: met input en betrokkenheid van inwoners en bij het sociaal domein betrokken partijen. In 2023 is op deze manier de Woonzorgvisie gerealiseerd. Deze is door middel van een participatief proces tot stand gekomen, wij hebben onze waardering daarvoor al eerder uitgesproken. Een dergelijk participatief proces lijkt ons ook belangrijk voor de formulering van het beleid voor het sociaal domein. We zijn benieuwd naar uw stappen hierin.

Bouwsteen 3 – Oog voor samenhang, maar keuze voor beperking

Het sociaal domein heeft in directe zin betrekking op de WMO, de Participatiewet en de Jeugdwet. Op zich zijn dit o.i. al complexe beleidsterreinen. Maar er is ook grote samenhang met aanpalend beleid zoals onderwijsbeleid, zorgbeleid, de al genoemde woonzorgvisie, de uitwerking van het GALA akkoord en het Integraal Zorgakkoord. Veel gebeurt ook regionaal, zoals vorig jaar weer bleek bij de totstandkoming van de regiovisie Jeugdhulp.

Als Adviesraad hebben we oog voor deze samenhang, maar om het voor ons werkbaar te houden, beperken we ons in deze brief tot het beleid mb.t. de WMO, Participatiewet en Jeugdwet. Op een ander moment zullen we mogelijk nog op deze samenhang ingaan.

Bouwsteen 4 – De gemeente heeft oog voor mensen

De Parlementaire enquêtecommissie Fraudebeleid en Dienstverlening heeft in februari jl. haar eindrapport 'Blind voor mens en recht' gepubliceerd. Een triest, lezenswaardig en helaas herkenbaar rapport.

Voor het toekomstig beleid willen we op deze plaats enkele aanbevelingen uit dit rapport naar voren halen²:

"De overheid heeft altijd oog voor mensen.

- Zorg dat overheidshandelen nooit mag leiden tot onevenredig nadelige gevolgen voor mensen.
- Voorkom schrijnende gevallen in de praktijk.

¹ Dit hebben we reeds aan de orde gesteld in ons ongevraagd advies over het Coalitieakkoord West Betuwe 2022-2026 van 18 oktober 2022 (zie onze opmerking bij hoofdstuk 6 punt 12).

² Tweede Kamer der Staten-Generaal, Blind voor mens en recht, Rapport parlementaire enquêtecommissie Fraudebeleid en Dienstverlening, 26 februari 2024, blz. 66, 67.

- Zorg ervoor dat wetten (en regelingen – ASD) beter aansluiten bij de mensen in de samenleving.

De overheid heeft een menselijk gezicht.

- Begeleid mensen in plaats van ze te beoordelen.
- Introduceer een recht op persoonlijk contact. (..)

Een menselijk handhavings- en sanctioneringsbeleid.

- Pak echte fraude aan, maar sla niet door.
- Herzie het handhavings- en sanctioneringsstelsel grondig, zodat er altijd oog is voor de mens en de omstandigheden van het geval. (..)"

Wij vinden dat deze aanbevelingen een onmisbare bouwsteen zijn voor het beleid inzake het Sociaal Domein.

In deze gedachte worden we ondersteund door de wijze waarop Gemeente Utrecht het sociaal domein opnieuw heeft ingericht.³

Het eerste leidende principe in dit 'Utrechtse model' is: Leefwereld centraal: De inwoner/het gezin/het kind/de jongere in het dagelijkse leven vormt het uitgangspunt voor de ondersteuning en voor beleidsontwikkeling.

De andere leidende principes zijn:

- Doen wat nodig is
- Ruimte voor professionals
- Uitgaan van mogelijkheden
- Zo nabij mogelijk
- Eenvoud

Wij denken dat het vertalen van het Utrechtse model naar de situatie van West Betuwe een grote positieve impuls kan geven aan de vormgeving van het sociaal domein en goed aansluit bij onze prioriteiten (zie bouwsteen 1).

Wij denken dat het Utrechtse model ook goede aanknopingspunten biedt voor de jongerenaanpak: werken vanuit doelen, de werkwijze monitoren en zo nodig tussentijds aanpassen.

Deze bouwsteen hangt sterk samen met de volgende:

Bouwsteen 5 – Vertrouwen

Oog voor mensen hangt o.i. nauw samen met vertrouwen hebben in mensen.

Rutger Bregman schrijft dat de meeste mensen deugen.⁴

Voor het sociaal domein zou o.i. ook moeten gelden dat de meeste inwoners die een beroep doen op de gemeente deugen.

³ De Utrechtse aanpak in het sociaal domein, Model en werking in de praktijk, Gemeente Utrecht, november 2020. Zie: <https://zorgprofessionals.utrecht.nl/zorgmodel/utrechtse-aanpak-in-het-sociaal-domein/>

⁴ Rutger Bregman, De meeste mensen deugen.

Dat schrijft bijvoorbeeld ook het kabinet in het Programmaplan Participatiewet in Balans: ⁵

“We hebben de afgelopen jaren gezien dat de Participatiewet niet voor iedereen werkt zoals dit zou moeten. Mensen in de bijstand ervaren de wet soms als hard en ingewikkeld. Zij voelen zich benaderd vanuit wantrouwen in plaats van vertrouwen.”

Het vertrouwen van inwoners in de gemeente West Betuwe is momenteel niet echt hoog: de gemeente krijgt een 6,2 ⁶.

Het vertrouwen van inwoners in de gemeente kan o.i. pas groter worden als de gemeente zelf begint met de burgers te vertrouwen. In lijn met het al genoemde Programmaplan Participatiewet in Balans: ⁷

“Duidelijk is dat een herziening van de Participatiewet nodig is waardoor er ruimte is voor de menselijke maat en waardoor we kunnen zorgen voor bestaanszekerheid voor iedereen. Om dit te bereiken is een cultuuromslag én een ander mensbeeld nodig: van denken in systemen naar denken vanuit wat mensen nodig hebben.”

In de toelichting op spoor 3 van dit programmaplan staat: ⁸

“Spoor 3 omvat initiatieven om vakkundigheid van professionals in de uitvoering te versterken en de uitvoering te ondersteunen, zodat zij straks voldoende handvatten hebben om volgens de bedoeling van de nieuwe wetgeving te werken en beweging richting vertrouwen, eenvoud en menselijke maat te ondersteunen.”

Voor ons is vertrouwen hebben in de inwoners een hoeksteen onder het beleid voor het sociaal domein.

Bouwsteen 6 – Eenvoud

“Simple can be harder than complex: You have to work hard to get your thinking clean to make it simple. But it’s worth it in the end because once you get there, you can move mountains.” (Steve Jobs)

Tijdens onze thema-avond van 1 februari jl. heeft Mevr. Boer een lans gebroken voor eenvoud. In een mail van 4 februari jl. aan ons heeft ze dit nog verder toegelicht. Daarin schrijft ze onder meer:

“Het sociaal domein loopt vast als we niets veranderen. De grootste knelpunten doen zich voor bij inwoners in kwetsbare situaties die problemen hebben op meerdere levensdomeinen. Gemeenten staan naast de inwoners maar het lukt niet altijd om hen tijdig, goed en soms voor langere duur te helpen. Regels zijn complex, de financiering is onzeker en vaak ontbreekt het op lange termijn aan doel en aanpak.”

⁵ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Programmaplan Participatiewet in Balans, december 2023, blz. 4.

⁶ Resultaten burgerpeiling Waarstaatjegemeente.nl 2023 Gemeente West Betuwe, BMC, 12 oktober 2023.

⁷ Zie noot 3.

⁸ Zie noot 3, blz. 14.

Ook de heer Van Westerlaak pleitte op dezelfde avond voor eenvoud.

Als Adviesraad onderschrijven we dit. Het lijkt erop alsof de ingewikkeldheid van het sociaal domein op het bordje van de inwoner is gelegd. Al eerder schreven we u daarover.⁹ Wij denken dat dat anders zou moeten. En, zoals Steve Jobs al zei, we realiseren ons dat dit best een pittige klus is. Want vanuit 'Den Haag' komen steeds weer nieuwe impulsen, veranderingen en bezuinigingen. De arbeidsmarkt werkt niet mee, zodat er veel verloop is binnen het ambtelijk apparaat van de gemeente. En vaak kunnen zaken niet op gemeentelijk niveau geregeld worden maar is een regionale aanpak nodig.

Tegelijkertijd laat bijvoorbeeld het proces van de woonzorgvisie zien dat de gemeente een complex onderwerp toch op een adequate manier kan oppakken. Wij kijken uit naar beleid dat de focus heeft op eenvoud en erop gericht is om inwoners te ontzorgen en de complexiteit te laten waar die hoort: bij goede professionals die er verstand van hebben en niet bij de inwoner die ondersteuning nodig heeft.

Bouwsteen 7 – Integrale aanpak

Opnieuw citeren we uit de genoemde mail van mevr. Boer:

“Mensen hebben meestal niet één probleem en toch hebben we kokers gecreëerd van inkomen, werk, wonen, jeugd, gezondheid, ggz etc. Dit leidt tot te veel individuele indicaties, veel hulpverleners en veel specialisten. Grote maatschappelijke vraagstukken zoals bestaanszekerheid, eerlijke kansen en gezond leven vragen om een integrale aanpak, integrale wetgeving en integrale financiering, waarbij gemeenten handelingsruimte krijgen om deze lokaal dan wel regionaal aan te pakken.”

Integrale wetgeving valt buiten ons bereik, maar we vinden het wel belangrijk om werk te maken van een integrale aanpak. Inwoners die bij de gemeente aankloppen hebben vaak meer dan één probleem. En om voor ieder probleem een aparte aanvraag in te moeten dienen, met een aparte financiële verantwoordingen... dat helpt vooral niet als je het toch al moeilijk hebt. Wij vinden het daarom belangrijk dat in het beleid voor het sociaal domein wordt uitgegaan van een integrale aanpak.

Bouwsteen 8 – Bestaans(on)zekerheid

Eerst enkele cijfers en citaten:

- CPB: 4,7% van de Nederlanders leeft in armoede, in 2025 zal dit stijgen naar 4,9%.¹⁰
- Nibud: In 2023 moesten 388.000 mensen rondkomen van een bijstandsuitkering. 6 op de 10 Nederlandse huishoudens is financieel kwetsbaar of ongezond. 825.000 Nederlanders leven in 2023 onder de armoedegrens. Ruim 60.000 Nederlanders leeft in armoede door onbekendheid met uitkering.¹¹

⁹ Zie ons Ongevraagd advies inzake Stichting Leergeld West Betuwe van 12 oktober 2022. Hierin gingen we onder meer in op de ingewikkeldheid van de aanvraagprocedure (zie punt C) en op het proces van doorverwijzing en terugkoppeling (zie punt D2). Hoewel het hierin specifiek ging om Stichting Leergeld, zijn deze opmerkingen algemeen toepasbaar op veel aanvragen binnen het sociaal domein.

¹⁰ CPB Raming februari 2024 (CEP 2024).

¹¹ <https://www.nibud.nl/dossiers/bestaanszekerheid/>

- Bijna een op de vier huishoudens is (zeer) onzeker over de haalbaarheid van grotere uitgaven, zoals een vakantie, schilderwerk aan het huis of de aanschaf van een auto. In 2021 was dit nog een op de zes huishoudens. Ook als het gaat om de zekerheid van Nederlandse huishoudens dat zij hun hypotheek op tijd af kunnen lossen, zien we een daling van 22 procent in 2022 (2022: 44 procent, 2021: 66 procent).¹²
- Het aantal huishoudens dat moeite heeft met het betalen van de noodzakelijke kosten voor levensonderhoud is in 2022 (18 procent) gestegen ten opzichte van 2021 (12 procent).¹³
- Jongeren: 45 procent van de groep 18-24 jaar is financieel ongezond. In 2021 ging het nog om 26 procent. Ook van de 25- tot 34-jarigen is een groot deel financieel ongezond (38 procent).¹⁴
- West Betuwe heeft 1330 huishoudens (= 6,2%) met geregistreerde problematische schulden (peildatum januari 2023).¹⁵ Een huishouden telt volgens het CBS gemiddeld 2,12 personen. Op grond hiervan gaat het dus om 2820 inwoners. Om een beetje gevoel te krijgen voor dit aantal: Herwijnen telt per 1 januari 2024 2812 inwoners.
- West Betuwe heeft ruim 400 huishoudens met een bijstandsuitkering (2023).¹⁶
- Ongeveer 1100 inwoners van de gemeente had in 2022 een inkomen onder de armoedegrens.¹⁷ Om een beetje gevoel te krijgen voor dit aantal: Varik telt per 1 januari 2024 1083 inwoners en Buurmalsen 1126.

Alleen al deze cijfers laten zien dat aandacht voor bestaanszekerheid en het aanpakken van bestaansonzekerheid hoge prioriteit zou moeten hebben. Dit zou wat ons betreft een belangrijk onderdeel van het beleid voor het sociaal domein moeten zijn.

B. WMO Bouwstenen

Bouwsteen 9 – Gebiedsmakelaars

De gemeente werkt steeds meer kerngericht. Zelfs de begroting is daarop afgestemd. De gebiedsmakelaars hebben hierin een belangrijke rol. Wij denken dat deze gebiedsmakelaars ook een belangrijke rol zouden moeten spelen binnen het sociaal domein. Door onder meer aandacht te hebben voor de toenemende vergrijzing. Bijvoorbeeld door aandacht te geven aan open eettafels, te onderzoeken in welke kernen nog geen open eettafels zijn en die te initiëren. Bij de lopende eettafels aanwezig zijn om hun oor te luister leggen bij de aanwezigen om signalen bijv. over eenzaamheid of om (openbaar) vervoersproblemen op te pikken (zie ook de volgende bouwsteen).

¹² Deloitte en Nibud, 6 maart 2023. Bron: <https://www2.deloitte.com/nl/nl/pages/financial-services/articles/60-percent-van-de-nederlandse-huishoudens-financieel-kwetsbaar-of-ongezond.html>

¹³ Zie noot 11.

¹⁴ Zie noot 11.

¹⁵ CBS, Schuldenproblematiek in beeld (<https://dashboards.cbs.nl/v5/SchuldenproblematiekInBeeld/>)

¹⁶ Bron: Gemeente West Betuwe (<https://westbetuwe.incijfers.nl/dashboard/sociale-zekerheid>)

¹⁷ Bron: Brabants Dagblad, 8 november 2023 (op basis van cijfers van het CBS).

Bouwsteen 10 – Mobiliteit in kleine kernen

De mobiliteit in kleine kernen mag wat ons betreft bevorderd worden door meer mogelijkheden voor openbaar vervoer te bieden en door te onderzoeken of meer buurtbewoners betrokken kunnen worden bij het ondersteunen van oudere bewoners met vervoersvragen (bijvoorbeeld naar het ziekenhuis brengen).

Bouwsteen 11 – Zelfstandig (blijven) wonen

De gemeente wil inwoners langer zelfstandig laten blijven wonen. Dan is het belangrijk om de mogelijkheden daarvoor te faciliteren door 'laagdrempelige' voorzieningen te bekostigen zoals het laten uitvoeren van kleine aanpassingen in de bestaande woning.

En, in aansluiting op de Woonzorgvisie, bij nieuwbouwplannen in de kernen zorgen voor een mix aan woningbouw voor starters-, gezins- en senioren woningen.

Bouwsteen 12 – Eenzaamheid

Het aanpakken van eenzaamheid is een van onze prioriteiten (zie bouwsteen 1).

In 2021 voelde 11 procent van de Nederlanders van 15 jaar of ouder zich sterk eenzaam, 32 procent was enigszins eenzaam.¹⁸ Samen dus 2/5 deel van de bevolking. Uit datzelfde onderzoek blijkt dat jongeren van 15 – 25 jaar het vaakst aangaven zich sterk emotioneel eenzaam te voelen. Ook in de groep daarboven (25 – 35 jaar) kent ruim 11% een sterke emotionele eenzaamheid.

Wij denken dat het belangrijk is om ook in West Betuwe te onderzoeken hoe het staat met ervaren eenzaamheid en wat daarvan de achtergronden zijn, in het bijzonder voor de leeftijdscategorie 15 – 35 jaar.

Daarnaast zien wij ook hier een taak voor de gebiedsmakelaars: om eenzaamheid op het spoor te komen en na te gaan wat per kern adequate interventies zouden kunnen zijn.

Bouwsteen 13 – Mantelzorg

De gemeente heeft aandacht voor mantelzorgers, het mantelzorgcompliment wordt goed gewaardeerd door de mantelzorgers zelf. Wij vinden het belangrijk dat de gemeente nog meer zicht krijgt op wie mantelzorger is. Er zijn veel inwoners die het normaal vinden om zorg te verlenen voor bijvoorbeeld een zieke partner of buurvrouw en zich op dat moment wellicht niet realiseren dat ze mantelzorger zijn. Wij denken dat het belangrijk is om deze 'onzichtbare mantelzorgers' ook in beeld te krijgen en hen te waarderen en te ondersteunen.

C. Participatiewet bouwstenen

Bouwsteen 14 – Eenvoudige en toegankelijke communicatie

De gemeente communiceert veelal schriftelijk (per brief) naar inwoners. Wanneer de brief verstuurd is (bijvoorbeeld inzake een vraag om meer informatie), wordt een aanvraag in de

¹⁸ Bron: CBS 29 september 2022 (<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/39/vooral-jongeren-emotioneel-eenzaam-in-2021>)

wachtstand gezet totdat een antwoord is ontvangen. Voor de aanvrager gaat hiermee kostbare tijd verloren. Wij denken dat vaker een telefoontje i.p.v. een brief het aanvraagproces kan versnellen.

Brieven zijn voor inwoners die een beroep doen op de gemeente in het kader van de participatiewet vaak moeilijk te begrijpen, ook in dat geval werkt een telefoontje effectiever. Sowieso vinden we het belangrijk dat de gemeente eenvoudige taal gebruikt in haar communicatie. Eenvoud vinden we belangrijk, zie daarvoor ook bouwsteen 6 en hierna bouwsteen 15.

Bouwsteen 15 – Vereenvoudigen aanvragen minima regelingen

Voor elke minima regeling apart moet de aanvrager veel informatie aanleveren. Dit is voor de aanvrager erg vervelend, temeer omdat het taalgebruik vaak te ingewikkeld is voor de doelgroep en de digitale vaardigheden ook vaak beperkter zijn. Het vraagt veel uitzoekwerk waar men vaak zelf alleen niet gemakkelijk uit komt. Het systeem zorgt er zo voor dat degene die het meest behoefte heeft aan ondersteuning, daar vaak het minst gemakkelijk gebruik van kan maken. Ook in bouwsteen 6 hebben we hier al aandacht voor gevraagd.

Daarnaast is dit aanvraagbeleid ook voor de gemeente erg inefficiënt, want alle informatie moet steeds opnieuw doorgenomen en beoordeeld worden, dat kost tijd en vraagt soms ook dat aanvullende informatie moet worden geleverd, waardoor een dossier weer opnieuw moet worden opgepakt (zie ook bouwsteen 14).

Wij zijn ervan overtuigd dat dit eenvoudiger zou moeten kunnen. Wij denken dan bijvoorbeeld aan:

- Alle minima regelingen in één keer aanvragen zodat maar één pakket informatie aangeleverd moet worden;
- Meer regelingen na de eerste aanvraag automatisch uitbetalen, zoals de chronisch ziekentoeslag (i.p.v. hier ieder jaar opnieuw een uitgebreide aanvraag voor te moeten doen).

D. Jeugdwet bouwstenen

Bouwsteen 16 – Contact met jongeren versterken

Eén van onze prioriteiten is extra aandacht voor de jeugd (zie bouwsteen 1). Voorwaarde daarvoor is o.i. dat de gemeente contact met jongeren heeft. Wij vinden het daarom belangrijk dat de gemeente het contact met de jongeren zoekt, behoudt en versterkt. O.i. kan de jongerenadviesraad daarin een belangrijke rol spelen.

Bouwsteen 17 – Preventie

Wij denken dat voor jongeren bij uitstap geldt dat preventieve maatregelen helpen om de kans op latere problemen te verkleinen. Wij denken dan aan beleid, gericht op veilig opvoeden, veilig en gezond opgroeien en zelfredzaamheid en zelfstandigheid vergroten. We ondersteunen hiermee de inzet die de gemeente al doet en denken dat wellicht een nog krachtiger impuls belangrijk is.

Tenslotte

We hebben niet geprobeerd om 'Bouwen aan Sociale Kracht' te evalueren. Hoewel dat op zich niet onbelangrijk is, geven wij er de voorkeur aan om vooruit te kijken. Niet in het minst omdat het sociaal domein zich de afgelopen jaren ook ontwikkeld heeft. Zo kon 'Bouwen aan Sociale Kracht' geen rekening houden met de coronacrisis, die nogal wat gevolgen had voor het sociaal domein. De komende jaren staan we ook weer voor veranderingen. De beoogde aanpassingen van de Participatiewet moeten medio dit jaar ingaan, de WMO en de Jeugdwet worden momenteel geëvalueerd. Het GALA-akkoord en het Integraal Zorgakkoord vergen ook de nodige aandacht. Des te belangrijker is het dat we een goed en gedragen beleidskader hebben voor het sociaal domein.

We vragen u hierbij om deze bouwstenen bij het te ontwikkelen beleid voor het sociaal domein te betrekken. Natuurlijk gaan we ervan uit dat u ons te zijner tijd om advies vraagt over een aangepast beleidskader / concept beleidsnota en een evaluatie van Bouwen aan Sociale Kracht, maar we zouden het erg waarderen wanneer u op korte termijn al inhoudelijk wilt reageren op deze brief.

Met vriendelijke groet,

Namens de Adviesraad Sociaal Domein,

M.C. Korteweg,
Secretaris

Website: <https://www.wegwijsinwestbetuwe.nl/adviesraad-sociaal-domein>